

La gran teranyina virtual.

Consideracions internètiques

Dr. Francesc Torralba Roselló Professor
de la Facultat de Ciències de la Comunicació
Universitat Ramon Llull

■ La gran telaraña virtual. Consideraciones internéticas

La recepción periodística y televisiva del fenómeno Internet no ha sido suficientemente serena. Más allá de esta primera e inmediata recepción es necesario realizar una investigación ética de los desafíos ligados a Internet.

El autor del artículo se cuestiona las repercusiones políticas, sociales y culturales de la red y, en todo caso, apunta a la persona como última responsable de su buen uso.

■ The great virtual Web. Internet considerations.

The reception given to the Internet phenomenon by journalists and television has not been very serious at times. However, looking beyond this initial reception, it is necessary to develop an investigation of the ethics of the challenges linked to the Internet. The article's author asks questions about the political, social and cultural repercussions and in each case, points to the individual user as being ultimately responsible.

■ La grande toile d'araignée virtuelle.

Considérations sur Internet.

La réception du phénomène Internet de la part de la presse et de la télévision n'a pas été assez sereine. Au-delà de cette première et immédiate réception, il faut développer une recherche éthique des défis liés à Internet. L'auteur de l'article s'interroge sur les répercussions politiques, sociales et culturelles du réseau et désigne l'individu comme responsable en dernier ressort de son bon usage.

De la tecnoètica a la internètica

El desplegament de la tècnica, especialment de la robòtica i de la informàtica, en aquests darrers vint anys ha estat excepcional en tots els ordres. Els canvis que s'auguren en el futur, com a conseqüència de la implementació d'aquestes noves tecnologies en la vida quotidiana de les nostres ciutats, són encara inimaginables. Certament, no ens podem fer una idea exacta de com seran les relacions humanes, laborals, socials i polítiques en l'horitzó del segle XXI. Hi ha massa variables que desconexem i massa canvis per poder bastir una teoria més o menys sostenible. Vivim en el paradigma de la complexitat (E. Morin) i del pensament boirós (Kosko) i, en aquest context, qualsevol postura clarivent i axiomàtica té poques garanties d'èxit. Tal vegada, el millor que es pot fer en aquestes circumstàncies és limitar-se a fer esbossos, és a dir, tempteigs i assaigs dels grans desafiaments que podem arribar a imaginar. En aquesta línia, s'inscriu aquest text que presentem.

Aquest desenvolupament vertiginós de la raó tecnocientífica ha comportat i comportarà canvis profunds i de gran transcendència en l'ordre domèstic, laboral, polític, social, econòmic i cultural. Al principi de segle, tres grans pensadors de signe ben diferent, M. Heidegger, autor de La pregunta per la tècnica, E. Jünger i J. Ortega y Gasset, autor de Meditació sobre la tècnica, ja s'havien referit a l'impacte de la tècnica en el món de la vida (Lebenswelt), en les relacions interpersonals i en la interacció home-natura. Tots tres són, en certa manera, els pares de la tecnoètica, és a dir, d'aquella part de l'ètica filosòfica orientada a investigar els desafiaments que comporta l'impacte de la tècnica en tots els ordres de la vida humana, social i col·lectiva.

Vivim en un context en què és impossible pensar la vida humana al marge de la tècnica, de la robòtica, dels artefactes automatitzats. Jünger ho diu molt clarament: «La tècnica és el nostre uniforme». Si això

és d'aquesta fàisó, aleshores és pertinent una reflexió ètica sobre els desafiaments de la tècnica en el nostre món i també en relació amb la natura. Ens hem adonat que la tècnica pot ser emprada de maneres ben diferents, fins i tot pot utilitzar-se per destruir i extingir espècies naturals. L'home ha construït un instrument poderosíssim que pot convertir-se en una arma mortífera per a ell mateix i per a tot el cosmos. L'ètica del segle XXI haurà de considerar el pes inequívoc de la tècnica en la vida humana. En aquesta línia, s'inscriu la denominada ètica de les generacions futures.

La tècnica que Heidegger entronca amb l'essència més íntima del racionalisme occidental, el màxim exponent del qual és Descartes, és una projecció de l'home envers la natura, que no tan sols transforma la natura, sinó la mateixa vida de l'home. Altres autors, com ara Mounier, Jaspers i el mateix Bernanos, ja ens havien alertat a mitjan segle, en un to més apocalíptic, del perill d'una era nuclear on la persona es podria convertir en un instrument d'un gran cosmos mecànic.

Aquesta literatura antiutòpica ha estat molt freqüent en el nostre segle i ve fortament marcada per l'experiència negativa del llançament de la bomba atòmica sobre Hiroshima i Nagasaki i les seves tremendes conseqüències. No han deixat d'abundar contrautopies a l'estil de George Orwell a 1984. Després de la Segona Guerra Mundial, també els pensadors de l'Escola de Frankfurt, Adorno, Horkheimer i Benjamin, no han parat d'alertar-nos sobre el perill de la raó tecnològica i la possible instrumentalització de la vida humana. Després d'ells, han vingut d'altres, com ara H. Jonas, autor d'El principi de responsabilitat, i J. Ellul, un dels filòsofs de la tècnica més importants en l'actualitat.

El fet és que el desplegament de la tècnica, de començaments de segle ençà, ha estat exponencial, sobretot pel que fa al camp de les telecomunicacions. El darrer informe del Club de Roma entronca el nostre moment històric amb dos grans moments decisius de la història de la humanitat: el Neolític i la Revolució Industrial. El nom que atorguen a aquesta tercera revolució mundial és la revolució de les comunicacions.

El sentit de la internètica

En el context de la tecnoètica, ocupa una especial

rellevància l'ètica informàtica, atès que molts dels canvis que vivim avui tenen el seu epicentre en el llenguatge informàtic. En el si de l'ètica informàtica, però, s'ha introduït recentment un nou capítol que, per raons d'importància, està adquirint un estatut propi. Es tracta de la internètica o l'ètica On-line. La internètica és un capítol fascinant de l'ètica de la informàtica que té com a objectiu reflexionar sobre els desafiaments ètics que planteja la vertebració d'una xarxa virtual com ara Internet.

Dins d'aquest marc revolucionari, un dels elements incorporats socialment al nostre país és Internet. Internet és la xarxa de les xarxes, l'autèntic embrió de les autopistes de la informació (infopistes), una espècie d'estructura virtual que permet la intercomunicació entre milions de persones a través de l'ordinador. És una xarxa d'ordinadors comunicats els uns amb els altres a fi d'intercanviar missatges i compartir informació.

La metàfora de la teranyina li és molt pertinent, amb el benentès que es tracta d'una teranyina virtual. Intuitivament, es pot comprendre Internet com una xarxa de xarxes d'ordinadors disseminats per tot el món que poden compartir missatges i informacions de qualsevol tipus. És una infraestructura d'informació global capaç de posar en comunicació instantània la humanitat sencera en benefici de la nostra qualitat de vida. Actualment, hi ha més de 150 països connectats, amb 35 milions d'usuaris i uns 3 milions de servidors d'informació.

La recepció periodística d'Internet

La recepció periodística i televisiva d'aquest fenomen transcendental no ha estat, segons el nostre parer, prou serena. De fet, la valoració d'aquesta xarxa telemàtica pendula entre dos extrems inconciliables que van des de la satanització neoromàntica, ancorada en posicions anacròniques i obsoletes, fins a l'apologia redemptorista de signe clarament comitià.

Els reaccionaris justifiquen llur postura tot denunciant la porqueria mediàtica que circula pels canals de la xarxa: materials pornogràfics de fàcil accés, propaganda de grups sectaris, apologies del terrorisme, propaganda de tipus subversiu i d'altres informacions encara més nocives. Temen pel control ètic d'aquests fluxos informatius que travessen

fronteres i s'introdueixen en l'espai més íntim del subjecte que és la seva llar. Durant el mes d'octubre de 1996, per exemple, el tràfic de pornografia i prostitució infantil via Internet fou el motiu de preocupació mundial, i l'opinió pública va ser alertada contra aquestes informacions. Des d'aquesta postura crítica, la xarxa és un camp ideal per a la delinqüència i per a la corrupció de nens i d'adolescents, ja que les responsabilitats dels subjectes queden molt amagades.

Els apologetes, en canvi, se situen a l'extrem oposat. Ponderen els grans avantatges que significa la implantació d'aquesta xarxa: l'accés a nous universos de cultura, d'aprenentatge, la facilitació de la vida diària i la comoditat en el treball (el teletreball). Consideren que, igual que el telèfon, l'automòbil o l'ordinador portàtil, les autopistes de la comunicació afegeixen nous graus d'autonomia a les persones, atès que permeten d'establir comunicacions de tu a tu sense restriccions. Veuen en aquesta xarxa una possibilitat històrica sense precedents: la interconnexió multimèdiàtica i interactiva entre diferents pobles i cultures, la creació d'una comunitat internacional i el progrés consegüent en l'ordre del coneixement i de la tolerància. Vet aquí una prefiguració del Món feliç d'Aldous Huxley.

Els temes de la internètica

Més enllà d'aquesta primera i immediata recepció periodística del fenomen, cal desenvolupar una investigació ètica dels desafiaments lligats a Internet. Si com diu Aristòtil la virtut està en el punt mig, aleshores cal que els reaccionaris desdramatitzin el seu discurs i tractin de veure els elements positius (que n'hi ha i molts!) de la implantació social d'Internet. Però, tanmateix, es fa necessari que els apologetes prenguin consciència dels elements qüestionables o foscos (que també n'hi ha) de la implantació social d'Internet. Com tota realitat humana, Internet, que al cap i a la fi és un enginy humà, és una realitat clarobscura.

El segrest de la veritat

Les possibilitats de manipulació o de distorsió de la informació a Internet són omnipresents a causa de dos elements propis de la teranyina virtual: l'abast

planetari i l'anonimat. La combinació d'aquests dos elements és quelcom certament nou en relació amb la televisió o el telèfon. L'abast de la xarxa té un poder d'impacte abans impensable. L'anonimat de la xarxa afavoreix tot tipus de manipulacions textuais. És veritat que fora de la teranyina també es poden portar a terme manipulacions informatives, però en la xarxa és molt més fàcil falsejar les coses i es pot actuar en perfecte anonimat. La facilitat de manipular les dades en l'anonimat no és una circumstància que convidi a la confiança incondicional.

El control del poder

Es fa difícil calcular les implicacions que aquesta xarxa pot tenir a nivell sociopolític. D'entrada, sembla que comportarà una transformació en les nocions de sobirania, de participació democràtica, de voluntat popular i dels drets individuals i col·lectius. És possible que, mitjançant aquest sistema de comunicació, el món associatiu, és a dir, el tercer sector, prengui més consciència de la seva força i participi més integradament en el conjunt de la societat.

S'obre, d'altra banda, la possibilitat d'una concentració del poder polític o econòmic, a causa de la capacitat de control dels fluxos d'informació. Si es produeix aquest control, aleshores la manipulació de les informacions serà certament més greu que abans tenint en compte el seu abast planetari. Igualment, apareix el concepte de democràcia electrònica i d'altres formes de participació ciutadana i de comunicació associativa. Des del nostre punt de vista, Internet afavorirà la comunicació sense fronteres, pot fins i tot contribuir eficaçment a la superació de barreres culturals, racials i religioses.

Des d'un punt de vista social, però, hom es pregunta: què passarà amb els pobles més miserables de la terra. Mentre un nen de París i un nen de Singapur parlaran a través de la pantalla de les seves coses, hi haurà un nen al Zaire que haurà de fer vint quilòmetres diaris per beure aigua potable. Des d'aquest punt de mira, la idea del global village és simple mitologia. Hi haurà una casta de persones (i de països) que accediran a la xarxa i la resta del món en quedarà al marge, la qual cosa encara accentuarà més la diferència entre nord i sud.

La intimitat i la vida privada

Hom es pregunta fins a quin punt la xarxa serà motor d'autonomia personal i de força ciutadana. Cada vegada s'empra més el concepte de massa programada per batejar les noves masses del segle XXI, i aquest fet ens causa temor i tremolor (seguint aquí l'expressió de Kierkegaard). La revolució mediàtica, ¿accentua l'instint gregari o, d'altra banda, incentiva la capacitat d'independència i de creativitat personal? Alguns comunicòlegs insisteixen en la metamorfosi de l'homo homini lupus hobbesià en l'homo homini agnus, però no en el sentit evangèlic d'anyell, sinó d'heteronomia funcional.

El ciutadà comú tem igualment pel control informàtic de la seva vida i, sobretot, per la pèrdua de la seva intimitat personal. Els missatges que el ciutadà envia a Internet poden ser llegits i copiats per qualsevol individu. En les circumstàncies actuals, fins i tot essent molt cautelosos, la nostra intimitat i la vida privada en la xarxa està a la mercè de pirates informàtics, terroristes i intervencions policíiques sense control. Vet aquí un dret, el dret a la intimitat que haurà de ser preservat i respectat en el si de la xarxa.

Internet: homogeneïtat o heterogeneïtat?

Des d'un punt de vista cultural, també s'obren grans interrogants. D'una banda, es planteja la qüestió de la uniformització planetària i de la pèrdua de la diversitat. Per a alguns, la implantació d'Internet es decantarà per la cultura que més potencial econòmic tingui, i això voldrà dir que les minories difícilment subsistiran. Es tem per l'oblit de la tradició i del propi univers lingüístic. D'altres, en canvi, veuen en Internet un messies redemptor de les minories i dels pobles sense estat.

En l'ordre educatiu, la xarxa obre unes possibilitats inèdites. Permet l'accés a l'educació de persones que viuen allunyades dels centres urbans. Aquestes noves tecnologies combinen una capacitat elevada d'emmagatzematge de la informació amb vies d'accés gairebé individualitzades i una distribució a gran escala. La interactivitat permet a l'educand buscar informacions per si mateix. Tot plegat implica també una metamorfosi del paper de l'educador, que ja no serà considerat com l'únic posseïdor del saber, sinó com un guia del saber col·lectiu.

Tot i aquests grans avantatges en l'ordre educatiu, es

tem per l'empobriment de la paraula, del llenguatge oral i, a la llarga, del pensament. També fa por la pèrdua del mestratge directe. Si l'educació no és tan sols la transmissió d'uns continguts de tipus cognoscitiu, aleshores com es pot garantir a través de la pantalla el mestratge des d'un punt de vista ètic? Sembla que la transmissió de valors i d'actituds necessita la intervenció humana directa i, sobretot, l'exemplaritat. Hom reivindica, en aquesta línia, la necessitat de transformar les autopistes d'informació en autopistes de formació.

Internet i propietat intel·lectual

En l'ètica i la deontologia de la informació es defensa habitualment la qüestió de la propietat intel·lectual, i es considera el plagi i el robatori de pensament com una conducta certament censurable.

En la gran teranyina virtual, una vegada hem introduït una informació o un missatge, resulta altament difícil retenir el títol o la propietat per part de l'emissor. Els missatges poden transformar-se fàcilment. Hi ha pirates informàtics que es dediquen a robar dades i informacions de la xarxa. Com s'han de defensar aquests bancs de dades?

La xarxa ens permet reproduir matemàticament l'original i ens ho permet fer de manera il·limitada. Davant d'aquesta possibilitat, hom es pregunta de quina manera es podrà preservar el dret a la propietat intel·lectual i privada.

L'accés a la xarxa

El vell problema sobre l'accés a les fonts d'informació adquireix un particular dramatisme quan es tracta d'Internet. Hi ha un temor evident que els rics i poderosos controlin els fluxos informatius de la xarxa. Hi ha la possibilitat que s'accedeixi a la xarxa superant els inconvenients dels monopolis excloents i exclusius. D'altra banda, però, hi ha la qüestió de la protecció dels subjectes febles. Els nens i els adolescents tenen un accés directe a la xarxa i aquest fet pot introduir-los davant d'informació que no estiguin preparats per digerir ni per assumir críticament i responsablement.

Qui ha de controlar aquests fluxos informatius que naveguen d'un país a l'altre, travessant qualsevol frontera estatal? Cinquanta anys després de la Declaració Universal dels Drets de l'Home, sembla

que cal adaptar-los a la nova situació. Cal que els països consignataris trobin fórmules o pistes per tal d'implementar la lògica dels Drets en el si de la xarxa, perquè també a través d'Internet es poden vulnerar explícitament els Drets que es van consensuar al Palais Chaillot de París l'any 1948.

Enredats en la teranyina

Estem enredats en la teranyina virtual i ja no en podem sortir. Obviar-la és una estupidesa i, a més a més, una falta de responsabilitat social. Cal prendre

consciència del nou marc planetari, de les noves relacions que s'hi estableixen i de les múltiples conseqüències que ja es comencen a entreveure.

A mesura que hom s'endinsa en aquest nou escenari, apareixen molts més interrogants. Potser, per ara, només podem desenvolupar un llenguatge interrogatiu. Amb tot, val a dir que la xarxa és un instrument i no un fi en si mateix, i això vol dir que el responsable moral del seu bon ús és, en darrer terme, la persona. Precisament per aquest motiu, s'escau aprofundir en la noció de responsabilitat tal com recorda Hans Jonas. **F.T.**

Notícies

Mitjans de comunicació i protecció de la infància.

Sota la presidència de Hervé Bourges, president del Consell Superior de l'Audiovisual de França, va celebrar-se a París, el passat mes de desembre, un col·loqui sobre mitjans de comunicació i protecció de la infància, al qual va assistir, com a convidat especial, el president del CAC, Lluís de Carreras. A través de tres taules rodones, es va fer el balanç del primer any d'aplicació de mesures de protecció a la infància a la televisió; es va estudiar com millorar aquesta protecció en relació amb la televisió i altres mitjans de comunicació, i es va estudiar la protecció de la infància en relació amb els nous mitjans de comunicació i des d'una perspectiva europea.

Literatura jurídica i reglamentació audiovisual.

No és casualitat que bona part de la literatura jurídica

publicada durant l'any 1997 a l'Estat espanyol estigui relacionada amb els problemes derivats de les possibilitats de transmissió i d'informació que ofereixen els mitjans audiovisuals, ja que plantegen reptes i situacions socials i jurídiques radicalment noves. En aquesta línia, cal destacar l'aparició del Derecho Europeo del Audiovisual, editat en dos volums per la Escuela Libre Editorial, de Madrid, que sota la direcció del professor Santiago Muñoz Madrazo recull les contribucions realitzades per més de 70 especialistes en el congrés organitzat per l'Associació Europea del Dret de l'Audiovisual. Altres publicacions rellevants sobre aspectes diversos del nou dret audiovisual són: *E paisaje televisivo en España. Características e insuficiencias del ordenamiento de la televisión*, del professor Germán Fernández Ferreras, editat per Aranzadi; *La Televisión por cable*, de la professora María Calvo Charro, editat per Mar-

cial Pons; *La Televisión a l'era digital*, que recull les ponències i els debats de les Primeres Jornades Parlamentàries sobre mitjans de comunicació audiovisuals organitzades pel Parlament de Catalunya, editades per Columna; i *Hacia un nuevo concepto de televisión*, que recopila les intervencions de destacats especialistes en les III Jornades de RTW, editat per l'ens públic RTW. En l'àmbit de les telecomunicacions, s'ha d'esmentar la publicació del volum *Derecho de las Telecomunicaciones*, coordinat per Xavier Cremades, i que recopila les aportacions de 58 experts sobre diverses matèries relatives a les telecomunicacions i l'audiovisual. Es tracta d'una obra coeditada per l'editorial La Ley i el Ministeri de Foment.

La Ràdio a Catalunya, un estudi de Josep Maria Martí.

Dins la col·lecció *Informes*, que edita el Centre d'Inves-

tigació de la Comunicació, ha aparegut el treball *La Ràdio a Catalunya*, de Josep Maria Martí. Es tracta d'una anàlisi de l'estructura del sistema radiodifusor català, una indústria que anualment mou més de 10.000 milions de pessetes i que ocupa un lloc clau en el sistema de comunicacions si es té en compte que més del 60% de la població catalana escolta la ràdio cada dia i que un percentatge superior ho fa, com a mínim, una vegada a la setmana. Segons l'autor, aquesta indústria cultural ha assolit un grau de desenvolupament i una penetració social superiors a la mitjana espanyola, però mostra una dependència empresarial molt gran respecte als grans grups de comunicació d'àmbit estatal. Josep Maria Martí és director de Ràdio Barcelona i de les emissores de la SER Catalunya, i professor titular de la Universitat Autònoma de Barcelona.